

ženství od přístupů jiných věd?) Religionista by neměl zůstávat jen u své speciální disciplíny, ale měl by překračovat hranice oboru. Stejně to platí i pro (svým „původem“) teolog, sociology, etnology, či psychology. I oni překračovali hranice svého (původního) oboru, a to tak, že se stali „klasiky religionistiky“ (C. G. Jung, S. Freud, M. Weber atd.) Za klasiky oboru tedy autor považuje ty badatele, kteří se – nezůstávajíc jen u fragmentárních poznatků – snažili o poznání celku náboženského světa, a tím přispěli k našemu porozumění tomuto světu. A to i přes veškerou spornost a subjektivitu svých teorií. Či spíše naopak, právě ti badatelé, jejichž teorie byly a jsou nejvíce napadány (např. R. Otto, C. G. Jung, M. Eliade), měli největší vliv, ba rozšířili kolem sebe téměř náboženskou „auru fakticity“ (C. Geertz).

V úvodu zmiňované napětí mezi religionistikou a teologií podle editora pojmenoval již půlstoletí před vznikem religionistiky protestantský teolog Friedrich Schleiermacher, jehož portrét otevírá knihu, neboť „pro tuto vědu jako první zdůvodnil něco takového, jako je „autonomie historických předmětů““ (B. Gladigow). Učebnicovou trojici zakladatelů (F. M. Müller, C. P. Tiele, P. D. Chantepie de la Saussaye) zastupuje v publikaci pouze Friedrich Max Müller (Hans-Joachim Klimkeit). Pak následují profily dalších badatelů: Edward Burnett Tylor (K.-H. Kohl), William Robertson Smith (H. G. Kippenberg), James Georg Frazer (H. Wißmann), Sigmund Freud (H. Zinser), Émile Durkheim (H. G. Kippenberg), Max Weber (G. Kehrer), Aby M. Warburg (H. Böhme), Nathan Söderblom (E. J. Sharpe), Robert Ranulph Marett (M. Riesebrodt), Wilhelm Schmidt (H. Waldenfels), Rudolf Otto (G. D. Alles), Marcel Mauss (H. Mürmel), Arnold van Gennep (S. M. Schomburg-Scherff), Carl Gustav Jung (Ch. Morgenthaler), Bronislav Kaspar Malinowski (F. Stolz), Gerardus van der Leeuw (J. Waardenburg), Friedrich Heiler (M. Pye), Joachim Wach (R. Flasche), Edward Evan Evans-Pritchard (B. Schnepel), Victor Witter Turner (P. J. Bräunlein). Knihu uzavírá Mircea Eliade (U. Berner).

Trochu překvapivě se mi zdá editorova zmínka o původně plánovaném zařazení např. Husserla mezi klasiky oboru. Že by neochota některých badatelů akceptovat pře-

děl, jež vede mezi filosofickou fenomenologií Husserlovou a fenomenologií náboženství, nebyla jen regionální záležitostí? Zařazení kapitoly o A. Langovi, G. Dumézilovi, R. Pettazzonim (alespoň namátkou) by jistě bylo žádoucí, je však třeba vzít v úvahu technické možnosti edice a v neposlední řadě skutečnost, kterou editor svazku připomíná, totiž, že ne vždy je snadné najít kompetentního autora, který by převzal zpracování portrétu.

Skrze životní osudy, díla a jejich následnou recepci doplněnou kritickým hodnocením před námi v portrétech svých zástupců vyvstávají dějiny religionistiky. Kvalita jednotlivých příspěvků společně s odkazy na nejdůležitější primární a sekundární literaturu přivádí publikaci do společenství klasických religionistických „učebnic“ od J. Waardenburga (*Classical Approaches to the Study of Religion: Aims, Methods and Theories of Research*, The Hague: Mouton 1973-1974) a F. Whalinga (*Theory and Method in Religious Studies: Contemporary Approaches to the Study of Religion*, Berlin – New York: Mouton de Gruyter 1995).

JIŘÍ GEBELT

Robert Towler (ed.), New Religions and the New Europe, Aarhus: Aarhus University Press 1995, 246 s.

Před několika lety iniciovala Dánská rada pro výzkum ve společenských vědách (Danish Research Council for the Humanities) pod záštitou Ministerstva pro výzkum a technologii (Ministry of Research and Technology) sérii badatelských projektů na podporu rozvoje a rozšíření oblastí vědeckého zájmu se zřetelem na národní a mezinárodní cíle. Jedním z mnoha radou speciálně podporovaných projektů se stal i plán studia nových náboženských hnutí. Rada tak podpořila vytvoření sítě etnografů, sociologů, religionistů, právníků, psychologů a teologů, kteří mohli přispívat a podílet se na koordinaci výsledných dokumentů zaměřených na

novou religiozitu jak v Dánsku, tak v celé Evropě.

Pod editorským vedením Armina W. Geertze byla vytvořena nová knižní série *RENNER Studies on New Religions* zaměřující se na studium nových a alternativních náboženství; zahrnuje původní teorie, empirické výzkumy, soubory dokumentů či tematické konferenční příspěvky, vždy s hlavním důrazem na situaci v Evropě.

New Religions and the New Europe je první publikací této nové edice. Obsahuje patnáct příspěvků, jež vybral Robert Towler téměř z osmdesáti, jež se kryjí s hlavními náměty mezinárodní konference z roku 1993 v Londýně na London School of Economics. Zde se také představila hlavní informační centra se zaměřením na nová náboženská hnutí ve světě: INFORM (Information Network Focus on Religion Movements, London), CESNUR (Centre for Studies on New Religions, Turin) a ISAR (Institute for the Study of American Religions, Santa Barbara).

Kniha je rozdělena do tří částí, samostatně zůstávají úvodní příspěvky B. Wilsona „O starém sektářství a nových náboženstvích v Evropě“ a M. Introvigna zaměřujícího svou pozornost na sekulární a náboženské aspekty anti-kultovního hnutí.

První část nazvaná „Náboženský vývoj v bývalém komunistickém bloku“ je složená z příspěvků J. G. Meltona, M. Yorka a S. Chičimii. J. G. Melton se ve svém příspěvku zabývá vpádem evangelizace do východní Evropy. Nezaměřuje se jen na období po pádu Berlínské zdi, ale na historickém pozadí se pokouší analyzovat evangelizační snahy amerických misionářů, respektive aktivity Amerického centra pro světové misie v Pasadeně, Kalifornii. Sleduje vytváření biblických společností a jejich vliv na média především ve státech bývalého sovětského bloku. Panbalkánská identita a nábožensko-kulturní situace v soudobé Litvě byly hlavním tématem práce M. Yorka. Politické osamostatnění tří pobaltských států s sebou přineslo i uvolnění v oblasti náboženského přesvědčení a svobodného šíření nových náboženských hnutí. Příspěvek se pak zabývá především tímto tématem, omezuje se pouze na popis, podobně jako S. Chičimii ve svém článku o nové náboženské situaci v Rumunsku.

Do druhé části „Reakce a odpovědi na nová náboženská hnutí“ přispěli J. A. Beckford, R. Bergerton, R. Kranenborg, G. Harvey a V. Campion-Vincentová. „Jeden z důvodů, proč někteří racionalisté nenávidí náboženství, je ten, že je zdánlivě neodělitelně spjata s násilnými konflikty.“ Tato Candlandova věta tvoří úvod Beckfordova článku „Kulty, konflikty a žurnalisté“, ve kterém se autor snaží dokázat, že náboženské opozice se vyskytují v zemích, kde úroveň obeznámenosti s náboženstvím byla po několik desítek let zanedbávána. Právě v této situaci se vytvářejí nejprůhodnější podmínky pro vznik a šíření nových náboženských hnutí. Síla tohoto argumentu je právě v tom, že na místo konvenčních forem nastupují alternativní formy religiozity. Nekonvenční náboženství se pak stávají problematická právě z toho důvodu, že většina lidí hledá naopak konvenční styly vyjádření své religiozity. Za těchto okolností vzniká množství vzájemně si odporujících a znesvářených skupin, což mnohdy vede k otevřeným konfliktům a krevprolitím.

Beckfordovo pojetí je univerzálnější, potvrzuje však jenom Mododovu podnětnou, ale ne neproblematickou tezi o tomto fenoménu jako o existenci „kulturního rasismu“. V další části pak ukazuje, jakou roli hrají žurnalisté v konfliktech tak zvaných „kultů“, především od šedesátých let, kdy se poprvé objevily v západní Evropě. Analýza se soustřeďuje především na britské tiskoviny v rozmezí let 1975-1985, na jejich charakteristiku náboženských hnutí jako zvláštních, divných, zlých, mnohdy zkraslených a karirovaných jevů. Na druhou stranu upozorňuje i na roli komerčního vlivu, kulturních stereotypů v práci novinářů. Beckfordův příspěvek nemá očerňovat práci žurnalistů, ale upozornit na nepřesnosti, zjednodušení v popisu a jejich výzkumu. R. Bergerton a R. Kranenborg se zabývají problematikou *New Age* v souvislosti s jeho křesťanskou recepcí či jeho pojetím jako náboženství budoucnosti. G. Harvey se zaměřuje na roli rituálního zneužití vzájemného konfliktu pohanství a křesťanství pro vytvoření satanských kultů. Příspěvek V. Campion-Vincentové popisuje satanský ritus a roli jeho zavrňování. Hlavní část pak objasňuje pojem démonologie.

Do třetí části „Některá nová náboženská hnutí“ byli zahrnuti autoři M. Warburg, S. J. Palmer, S. Bracke a S. Jansen, T. J. Thopson, P. E. Hammond. Jedná se především o případové studie ke speciálním problémům.

Kniha je ukázkou vysoce precizní editorské práce R. Towlera, kterému se podařilo sladit velké množství textů rozdílných témat a stylů. Publikace se tak stala reprezentativním dílem vůdčích autorů, badatelů v oblasti nových náboženských hnutí v soudobé Evropě. Představuje široké spektrum přístupů k této problematice, není však zaměřená pouze na teoretickou analýzu, hlavní náplň sborníku tvoří historicko-deskriptivní analýza tohoto fenoménu.

ONDŘEJ SLÁDEK

Gavin Flood, An Introduction to Hinduism, Cambridge: Cambridge University Press 1996, 341 s.

Rozhodnutí napsat přehledný úvod do studia oboru svého zájmu s sebou přináší mnohá úskalí, která musí zdotat každý autor, jenž je v průběhu své pedagogické a vědecké praxe k tomuto nelehkému úkolu podnícen svými studenty. Dílo nesmí být na jednu stranu příliš obsáhlé, na druhou zase nepřiměřeně zjednodušující. Autor musí mít dostatečný vědecký i pedagogický odstup, aby podobně jako G. Flood, jenž působí jako Lecturer in Religious Studies na Department of Theology and Religious Studies, University of Wales v Lampeteru, napsal potřebný tematický a historický úvod do studia hinduismu.

Kniha o jedenácti kapitolách je uvedena tradiční otázkou: „Co je hinduismus?“ Autor se na základě výsledků soudobého indologického bádání pokouší vymezit a charakterizovat základní rysy hinduismu, resp. náboženství spojeného s indickým subkontinentem. Nepřiklání se k názoru některých badatelů, že hinduismus je pouze konstrukcí pokoušející se shrnout a osvětlit mnohost náboženských fenoménů, ale že je spíše „výsled-

kem postupného sebezpochopení a transformací současného – moderního světa“ (s. 8). V tomto duchu je pak celá práce nesena. V centru jeho zájmu stojí především dva nejvýznamnější termíny charakterizující toto sebezpochopení: *védy* a *dharma*.

Flood výstižně vykresluje nejstarší nábožensko-historické souvislosti spojené se vznikem kultur v oblasti řeky Indus, příchod Indoiránců – Árijů (Vznešených) a jejich přenesení vlastních náboženských představ na indickou půdu. Toto období je spjato s nejstaršími literárními památkami – *védy*, jímž autor věnuje podrobnou analýzu doplněnou o schémata. Syntetický badatelův duch se projevuje i v přehledném třídění a souhrnu názorů vztahujících se k termínům, jež v hinduismu hrají ústřední roli: *dharma*, pravda, tělo, očista, instituce kast a království. *Dharma* je přitom chápána jako hlavní idea ortopraxe hinduismu. V souvislosti s ní Flood vyzdvihuje roli bráhmaňů, kteří by neměli být spojeni s královskou mocí, přestože se tak dělo. Heestermanova charakteristika této paradoxní situace jako „vnitřního konfliktu s tradicí“ (s. 73) upozorňuje na skutečnost, že se tato praxe rozšířila zvláště v období britské koloniální správy. Za zmínku by však jistě stál i případ dynastie Šungů, která usedla na panovnický trůn po rodu Maurjovců a Kánvů již roku 184 př.n.l.

Autor neopomíná ani koncepty, praktiky i sociální formy spojené se snahou osvobodit se ze sansárického putování prostřednictvím asketismu a jógy. Hlavní část práce (kapitoly V–VIII) je věnována popisu velkých tradic višnuismu – podobám boha Višnu a jeho inkarnacím, šivaismu – Šivovi a jeho inkarnacím, šaktismu – především podobám bohyně Díví. Nauka tradičních filosofických škol (*daršan*) je zpracována s pozoruhodným nadhledem a doplněna o přehledku soudobých směrů a tendencí.

Závěrečná část knihy je pak věnována shrnutí vývoje hinduismu až do doby, kdy získalo podobu světového náboženství, jeho šíření i postupující deformaci. Flood upozorňuje na renesanci hinduismu, na hledání starých pramenů duchovnosti, u kterých stáli takoví guruové jako byl Ram Mohan Ráj a později i Vivékánanda, jejichž činnost poněkud kontrastuje s pozdějším politickým vývojem, rozvojem nacionalismu a růstem